

Opplæring i punktskrift, tekniske hjelpemidler og mobilitet

Elever som er blinde eller sterkt svaksynte har rett til nødvendig opplæring i punktskrift, bruk av tekniske hjelpemidler og i mobilitet, ofte omtalt som kompenserende ferdigheter.

ARTIKKEL | SIST ENDRET: 01.08.2024

Det er individuelt hvilke ferdigheter eleven har behov for opplæring i og hvor omfattende opplæringen bør være. Skolen må planlegge, gjennomføre og evaluere opplæringen sammen med eleven og hjemmet. Opplæringen av eleven bør gis av pedagoger som har relevant synspedagogisk kompetanse.

Opplæringen kommer i tillegg til den ordinære timerammen. Skolen bør fastsette timeantallet i samarbeid med eleven og hjemmet.

Retten til opplæring i de kompenserende ferdighetene er regulert i

- opplæringsloven §§ 3-5 og 11-5 (grunnskolen)
- opplæringsloven §§ 6-4 og 11-5 (videregående opplæring)
- opplæringsforskriften § 1-4 og § 5-5

Les mer om rettighetene: [Rettene til elever som er sterkt svaksynte eller blinde](#)

Opplæring i punktskrift

Punktskrift er et skriftsystem som brukes av personer som er blinde, eller har så nedsatt synsfunksjon at de ikke kan lese visuell skrift på en funksjonell måte. Punktskrift består av opphøyde tegn som leses ved en lett berøring med fingerputene.

Ved visuell lesing oppfatter leseren hele ord og flere ord om gangen. Ved taktil lesing oppfatter de fleste ett og ett tegn om gangen, før de setter tegnene sammen til ord og setninger. Lesehastigheten blir derfor langsommere.

Målet med opplæringen i punktskrift er at eleven utvikler lese- og skriveferdigheter som samsvarer med elevens generelle modning og faglige utvikling.

Opplæring i bruk av tekniske hjelpemidler

Sterkt svaksynte og blinde elever kan ha behov for opplæring i bruk av tekniske hjelpemidler. Dette kan være digitale verktøy som

- datamaskin
- nettbrett/mobiltelefon
- programvare
- synstekniske hjelpemidler

Synstekniske hjelpemidler kan være

- lese-tv
- tavlekamera
- forstøringsprogrammer

For at elevene skal ha likeverdig deltagelse i og utbytte av opplæringen, er effektiv bruk av digitale verktøy viktig. Mange av disse elevene bruker digitale verktøy på andre måter enn medelevene sine, som ved å forstørre teksten og bruke hurtigtaster. Dette må de få spesifikk opplæring i.

Opplæring i mobilitet

Mobilitet handler om orientering og forflytning, som for eksempel å flytte seg fra klasserommet til skolegården ved bruk av mobilitetsstokk eller andre hjelpemidler. Noen elever har behov for ekstra støtte når de forflytter seg fra et sted til et annet,

som for eksempel

- at noen ledsager dem
- at de får ekstra verbal instruksjon
- forflytning ved hjelp av rullestol

Opplæringen bør ta utgangspunkt i elevens nåværende behov for å forflytte seg til aktiviteter som er meningsfulle for eleven.

Målet med opplæringen er at eleven skal kunne ta seg fram på en mest mulig selvstendig, effektiv og trygg måte, både på skolen og i andre miljøer. Den kan også ta sikte på å utvikle ferdigheter som eleven har bruk for i fremtiden.

Elevens behov og forutsetninger bør styre hva skolen vektlegger i opplæringen. For elever som aldri har sett kan det være viktig å jobbe med begreper knyttet til rom og retning. For svaksynte elever kan opplæringen ta utgangspunkt i en kombinasjon av visuelle, auditive og taktile kjennemerker og ledelinjer. En elev med hjernerelaterte synsvansker kan ha behov for støtte til forståelse av visuelle inntrykk.

Planlegge opplæringen

Skolen må lage en plan for opplæring i de kompenserende ferdighetene. Planen bør ta utgangspunkt i elevens behov og forutsetninger, og dere må lage den i samråd med eleven og hjemmet.

Det kan noen ganger være en god løsning å jobbe intensivt med en av ferdighetene i en avgrenset periode. Dette kan for eksempel være aktuelt når eleven begynner med lese- og skriveopplæring, eller når eleven skifter skole og har behov for mobilitetsopplæring i det nye skolemiljøet. Opplæringen bør også ta høyde for behov som dukker opp underveis.

Opplæringen i de kompenserende ferdighetene skal bidra til at eleven deltar mest mulig selvstendig i felleskapet. Planen må derfor henge sammen med læreplanene og den enkelte elevens mål.

Forslag til opplæringsmål

Vi anbefaler at dere bruker forslagene til opplæringsmål når dere planlegger hva dere skal gi opplæring i, og hvilke mål dere skal prioritere. Elevene vil ha ulike behov, og dere må se rekkefølge og progresjon ut fra disse. Alle elever skal ikke nødvendigvis innom alle nivåer eller alle mål.

Opplæringsmålene gjelder både opplæring i grunnskole, videregående og voksenopplæring. Målene er delt

inn i tre nivåer, og eleven må mestre nivå 1 før dere går videre til nivå 2. Nivåene er uavhengig av alder.

Forslag til opplæringsmål i punktskrift

Målene for opplæring i punktskrift er delt inn i tre områder:

- taktile ferdigheter
- lesing
- skriving

Taktile ferdigheter

Taktile ferdigheter og strategier for å jobbe med tekst og illustrasjoner og kunnskap om romlige aspekter ved lesing. Oppbygging av tegn, organisering av tekst på en side og strukturering av innholdet i en bok.

Taktile ferdigheter

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Utforsker taktile symboler og planer	Bruker taktile symboler og planer	Bruker og lager taktile planer selvstendig
Utforsker leseretning	Bruker hendene på en fleksibel måte i arbeid med tekster	Bruker hensiktsmessige leseteknikk for å tilegne seg informasjon om tekster
Utforsker overflater, strukturer og form	Diskriminerer overflater, strukturer og form	Diskriminerer detaljer
Utforsker taktile illustrasjoner	Bruker hendene på en hensiktsmessig måte for å tilegne seg informasjon i taktile illustrasjoner	Kombinerer informasjon fra tekster og taktile illustrasjoner
Utforsker kart	Bruker informasjon fra kart	Kombinerer informasjon fra tekster og kart
Utforsker bøker	Orienterer seg i lærebøker i papir og elektronisk format	Orienterer seg i flere tekster samtidig
		Finner informasjon i

Utforsker plassering av sidetall og overskrifter	Bruker sidetall, innholdsfortegnelse, overskrifter og avsnitt	stikkordsregister og aktuelt tilleggsmateriell som taktile illustrasjoner og diagrammer
Utforsker tekst på boksider	Beskriver prinsipper og regler for oppsett av tekst i punktskrift	Bruker prinsipper og regler for oppstilling av tekst i punktskrift
Leser oppstilling av tekst i kolonner	Bruker oppstilling av tekst i kolonner	Leser kryssord
Utforsker tankekart	Bruker tankekart	Lager tankekart
Utforsker tabeller	Bruker tabeller	Lager tabeller
Beskriver hvordan bokstaver, tall og vanlige skilletegn er bygd opp (i 6- punkts punktskrift)	Beskriver forskjellen på 6- og 8-punkts punktskrift	Bruker standarder for 6- og 8-punkts punktskrift
Utforsker ulike typer tegnemateriell	Bruker ulike typer tegnemateriell	Vurderer og velger egnet tegnemateriell til ulike oppgaver

Taktil avkoding og lesing

Lesing av bokstaver, tall og ulike tegn. Leseteknikk, lesestrategier og kunnskap om bruk av ulike notasjonssystemer.

Taktil avkoding og lesing

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Leser bokstaver, ord og setninger	Leser enkle tekster	Leser komplekse tekster
Leser ord og enkle setninger i fremmedspråk	Leser tekster i fremmedspråk	Leser lydskrift
Leser tall	Leser høyfrekvente matematiske tegn	Leser lavfrekvente matematiske tegn
Leser de mest brukte skilletegnene	Leser de fleste skilletegn og spesialtegn	Leser og beskriver ulike tegnrepresentasjon i 6- og 8-punkts punktskrift
Bruker begge hendene ved lesing	Leser fleksibelt med begge hendene	Bruker hensiktsmessig teknikk tilpasset teksten og formålet med lesingen
Bruker strategier for å orientere seg raskt i en tekst	Bruker strategier som gir flyt og utholdenhet	Bruker strategier som gir leseforståelse
Setter merke i tekst for å kunne finne tilbake til informasjon	Bruker søkestrategier for å finne informasjon	Reflekterer over egnede strategier for å finne fram i tekst og systematisere informasjon
Leser ca. 30 ord per minutt	Leser ca. 70 ord per minutt	Leser ca. 110 ord per minutt
Leser korte tekster i 6-punkts punktskrift på leselist	Leser korte tekster i 8-punkts punktskrift på leselist	Leser komplekse tekster på leselist
Utforsker kortskriftnivå 1	Leser kortskriftnivå 1	Leser kortskriftnivå 1 og 2
Utforsker enkel musikknotasjon	Leser enkel musikknotasjon	Leser musikknotasjon for flerstemmighet

Å skrive

Ferdigheter i å skrive med økende vanskelighetsgrad på punktskriftastatur og andre noteringshjelpemidler for punktskrift.

Å skrive

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Beskriver sammenhengen mellom punktskriftastaturet og punktskriftcellen	Skriver med punktskriftastatur	Skriver med noteringshjelpemidler
Bruker riktig fingersetting på punktskriftastaturet	Skriver med jevn rytme og flyt	Skriver selvstendig og funksjonelt med ulike hjelpemidler
Skriver bokstaver og ord	Skriver setninger	Skriver enkle tekster
Skriver de mest vanlige skilletegnene	Skriver de fleste skilletegn	Skriver de fleste spesialtegn
Utforsker grunnleggende standarder for layout i punktskrift	Bruker grunnleggende standarder for layout i punktskrift	Produserer tekst etter standarder for layout i punktskrift
Skriver tall	Skriver høyfrekvente matematiske tegn	Skriver lavfrekvente matematiske tegn
Skriver notenavn (8-delsnoter) innenfor to oktaver	Skriver ulike noteverdier og ulike spillemåtenotasjoner	Skriver akkorder med intervalltegn
Utforsker hjelpemidler for merking med punktskrift	Bruker hjelpemidler for merking	Vurderer eget behov for merking og velger relevante hjelpemidler
Tar utskrift av tekster i punktskrift	Bruker formatering av tekst for utskrift i punktskrift	Reflekterer over hensiktsmessig layout

Forslag til opplæringsmål i bruk av tekniske hjelpemidler

Målene for opplæring i bruk av tekniske hjelpemidler er delt inn i tre områder:

- skrivning

- lesing
- programvare og synstekniske hjelpemidler

Noen av opplæringsmålene retter seg spesifikt mot elever som leser visuelt, mens andre mål retter seg mot elever som bruker skjermleser med eller uten leselist.

Skrijving

Opplæring i bruk av digitale verktøy for å skrive og redigere tekst.

Skrijving

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Skriver bokstaver, tall og de vanligste skilletegnene på et standard QWERTY-tastatur med riktig fingersetting	Skriver ca. 100 tegn i minuttet	Skriver ca. 200 tegn i minuttet
Bruker hurtigtaster for de mest brukte funksjonene	Bruker hurtigtaster til å flytte seg rundt i dokumentet, og merke større deler av teksten	Bruker hurtigtaster for å unngå bruk av musepeker
Utforsker ulike formateringsmuligheter	Formaterer dokumenter ved å bruke overskrifter og lister/kulepunkter	Formaterer og kvalitetssikrer dokumenter for å tilpasse visuell layout
Retter feilskrevet tekst ved å bruke tastaturet	Finner stavefeil i et dokument ved å bruke stavekontroll	Søker etter ord i tekst, og bruker funksjonen søk/erstatt
Utforsker diktering	Dikterer enkeltord og korte setninger	Dikterer hele avsnitt og sjekker teksten for skrivefeil i etterkant
Utforsker tabelloppsett	Leser og lager enkle tabeller ved å navigere med tastaturet	Leser og lager avanserte tabeller

Elever som leser visuelt

Utforsker finmotoriske aktiviteter ved hjelp av forstørrende hjelpemidler	Tegner og fargelegger ved hjelp av forstørrende hjelpemidler	Skriver bokstaver ved hjelp av forstørrende hjelpemidler og følger linja ved skriving
---	--	---

Elever som bruker skjermleser med eller uten leselist

Skriver bokstaver, tall og de vanligste skilletegnene på punktastaturet på leselist	Utforsker skriving av 6- og 8-punkts punktskrift, på leselist med punktastatur	Bruker leselist med punktastatur for å produsere tekst på en digital enhet
Skriver på skjermtastatur med skjermleser	Bruker funksjoner for å skrive punktskrift på skjerm	Redigerer tekst ved hjelp av skjermtastatur og bevegelsesmønster

Lesing

Opplæring og bruk av digitale verktøy for å lese.

Lesing

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Utforsker metoder for å få digital tekst lest opp	Bruker ulike metoder for opplesning av tekst	Vurderer hvilke metoder som er aktuell å bruke i ulike situasjoner
Utforsker skanning med tekstgjenkjenning (OCR-behandling) av bilder innebærer	Kan OCR-behandle en side med tekst ved hjelp av aktuell programvare/app og få teksten lest opp	Kontrollerer og retter OCR-behandlet tekst
Starter og stopper avspilling og justerer volum på en lydbok	Navigerer fram og tilbake i en lydbok, går til en bestemt side og bruker bokmerkefunksjon	Finner fram i en lydbok ved hjelp av nivåstrukturen i en lydbok

Elever som leser visuelt

	Leser enkel tekst ved	Leser hele boksider
--	-----------------------	---------------------

Utforsker forstørring av bilder og tekst ved hjelp av forstørrende hjelpemidler	hjelp av forstørrende hjelpemidler med funksjonelle strategier for å få med hele teksten	ved hjelp av forstørrende hjelpemidler, med og uten opplesingsfunksjon (OCR)
Utforsker ulike måter å tilpasse teksten på skjerm	Utforsker ulike metoder for å gjøre tekst enklere å lese i nettlesere	Vurderer hvilke metoder som er aktuelle å bruke i ulike situasjoner

Elever som bruker skjermleser med eller uten leselist

Bruker funksjonstastene på leselisten	Reflekterer over egne funksjonelle strategier for å arbeide med tekst på leselist	Bruker funksjoner på leselisten til å vise attributter i tekst
Bruker markørhentetastene på leselisten	Bruker egendefinerte bokmerker	Leser med og uten markørfølgning
Utforsker digitale tekster på leselist	Navigerer i digitale tekster på leselist	Leser digitale tekster på leselist
Utforsker auditiv lesing med skjermleser	Bruker aktuelle kommandoer for å få lest opp spesifikke deler av en tekst	Reflekterer over når det er hensiktsmessig å bruke henholdsvis tale eller punktskrift

Programvare og synstekniske hjelpemidler

Opplæring i alternative strategier for bruk av digitale verktøy, programvare og synstekniske hjelpemidler.

Programvare og synstekniske hjelpemidler

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Starter, avslutter og bytter mellom programmer ved hjelp av tastatur/ fingerbevegelser/	Gjør nødvendige innstillinger i aktuelle programmer	Finner og retter enkle feil som oppstår

stemmestyrte assistent		
Holder orden på filer og mapper og finner igjen dokumenter	Merker, kopierer, klipper og limer inn filer og mapper	Konverterer filer mellom ulike format
Bruker bilde- og videofunksjoner på digitale enheter	Utnytter bilde- og videofunksjoner som kompenserende strategi	Bruker egenproduserte bilder og videoer i multimodale produkter
Leser og skriver meldinger på aktuelle lærings- og kommunikasjonsplattformer	Leser og sender meldinger med vedlegg og lenker	Sender melding til flere mottakere
Utforsker kommunikasjon og samhandling på ulike digitale arenaer	Deltar i ulike digitale samhandlingsprosesser	Deltar i digitale samskrivingsprosesser
Utforsker ulike presentasjonsprogrammer	Leser, lager og viser en enkel presentasjon	Lager presentasjoner med illustrasjoner, video og lydopptak
Utforsker ulike produksjonsprogrammer med mulighet for multimodalitet	Lager og leser digitale multimodale produkter	Vurderer egne og andres eksisterende multimodale digitale produkter
Elever som leser visuelt		
Utforsker ulike innstillinger på forstørrende hjelpemidler	Kobler til/bruker bærbare kameraløsninger eller digitale enheter i situasjoner der det ordinære utstyret ikke er tilgjengelig	Vurderer hvilke hjelpemidler som er aktuelle å bruke i ulike situasjoner
Utforsker muligheter til forstørring av skjermbildet	Slår på og av forstørring ved behov	Justerer graden av forstørring, og navigerer i det forstørrede bildet
Utforsker ulike tilpasningsmuligheter for å gjøre det lettere å se visuelle elementer på skjermen	Rydder i skjermbildet	Bytter effektivt mellom ulike tilpasningsmuligheter etter behov
Elever som bruker skjermleser med eller uten leselist		

Bruker fingerbevegelser på berøringsskjerm til å flytte fokus og aktivere et element	Bruker fingerbevegelser for å lese bestemte deler av skjermen	Bruker fingerbevegelser for å finne og lese nettsider og ulike deler av nettsiden
Bruker fingerbevegelser til å stille inn og tilpasse talehastighet og språk i skjermleser	Bruker fingerbevegelser til å gjøre valg i tekster og nettsider	Navigerer og gjør avanserte innstillinger
Utforsker leselist med punktastatur tilkoblet nettbrett/mobil	Utfører kommandoer i skjermleser ved hjelp av punktastatur på leselist	Kobler leselist til nettbrett/mobil
Utforsker leselist med punktastatur og intern noteringsfunksjon	Navigerer i menyer og holder orden på filer i leselist med noteringsfunksjon	Overfører filer mellom leselist og digital enhet
Leser enkle nettsider	Bruker skjermleser for å navigere ved hjelp av strukturen på nettsider	Reflekterer over hvordan nettsider presenteres på skjermen med og uten skjermleser
Utforsker søkemotorer og nettbaserte oppslagsverk	Bruker søkemotorer og slår opp i databaser	Finner artikler i nettbaserte oppslagsverk
Utforsker ulike muligheter for å løse nettbaserte oppgaver	Leser og fyller ut et enkelt nettbasert skjema	Fyller ut et avansert nettbasert skjema
Markerer og kopierer tekst fra en nettside til et dokument	Formaterer og redigerer tekst fra en nettside i et dokument	Reflekterer over bruk av ulike kilder
Utforsker oppbygging og bruksområder for regneark	Bruker enkle regneark ved å navigere med tastaturet	Bruker funksjoner i skjermleser for å få informasjon om innhold i og oppsett av regnearket

Forslag til opplæringsmål i mobilitet

Målene for opplæring i mobilitet er delt inn i tre områder:

- orientering
- mobilitetsteknikker
- mobilitetsruter

Orientering

Ferdigheter og forståelse som hjelper eleven til å etablere eller holde retninger, og til å motta og forstå informasjon om ruter og rom.

Orientering

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Bruker begreper om egen kropp	Orienterer seg i rom med utgangspunkt i egen kropp	Orienterer seg i rom med utgangspunkt i andre referanser enn egen kropp
Utforsker begrepene høyre og venstre	Bruker begrepene høyre og venstre	Bruker høyre og venstre ut fra andre perspektiver enn egen kropp
Bruker de vanligste begrepene for posisjon og relasjon	Reflekterer over begreper som beskriver posisjon og relasjon	Bruker begreper som beskriver posisjon og relasjon
Bruker de vanligste geometriske grunnformene	Bruker geometriske former for å beskrive omgivelsene	Bruker begreper knyttet til gater og trafikkmønster
Utforsker retninger relatert til urskive på klokken	Bruker begreper knyttet til klokka i orientering	Orienterer seg ut fra begrepene på urskiven

Utforsker begrepene nord, sør, øst og vest	Bruker begrepene nord, sør, øst og vest	Orienterer seg ut fra nord, sør, øst og vest
Utforsker begrepene 90-, 180- og 360- graders vendinger	Forklarer 90-, 180- og 360- graders vendinger	Bruker 90-, 180- og 360- graders vendinger
Bruker hendene til å kjenne forskjeller mellom ulike overflater	Bruker hendene til å finne viktige funksjoner og holdepunkter for orienteringen	Bruker hendene til å orientere seg på fysiske installasjoner
Bruker føttene eller forflytningshjelpemiddel til å kjenne overganger og forskjeller i underlaget	Bruker føttene, mobilitetsstokken eller forflytningshjelpemiddel og til å følge ledelinjer og finne kjennemerker	Bruker føttene eller forflytningshjelpemiddel for å ta vinkelrett og parallell retning fra et objekt/kjennemerke
Holder retning uten ledelinje ved å krysse rom innendørs	Holder retning uten ledelinje ved å krysse en åpen plass og en lite trafikkert vei	Holder retning uten ledelinje ved trafikkerte gatekryss
Utforsker lydkilder som hjelp til orientering	Bruker lyder som holdepunkter i orienteringen	Bruker lydkilder til å bestemme egen plassering i omgivelsene og retningsorientering
Utforsker ekkolokalisering som hjelp i orienteringen	Bruker ekkolokalisering til å følge ledelinjer og oppdage hindringer	Bruker ekkolokalisering til å identifisere holdepunkter

Reflekterer over tidsbruk og hvor lang tid det tar å gå en rute	Vurderer eget tidsbehov for å gå en ny enkel rute	Vurderer tidsbehov ved bruk av mer kompleks ny rute
Reflekterer over hvordan avstanden til en lydkilde bedømmes	Vurderer omtrentlig avstanden til en lydkilde som er i ro	Vurderer omtrentlig avstanden til en lydkilde som er i bevegelse
Utforsker enkle kart	Bruker enkle kart som støtte i ruteopplæring	Bruker kart for å forstå posisjoner og relasjoner i omgivelsene for å få oversikt over et større område
Bruker veifinningsteknologi som kan være til hjelp i orienteringen for å få egen posisjon	Bruker veifinningsteknologi som kan være til hjelp i orienteringen i nærmiljøet	Bruker veifinningsteknologi som kan være til hjelp i orienteringen på nye steder
Bruker synet til å få oversikt (visuell skanning)	Utforsker ulike teknikker for visuell orientering	Velger selv de teknikkene som er mest hensiktsmessige for visuell orientering
Utforsker ulike visuelle tilpasningene som er gjort i omgivelsene	Bruker ulike visuelle tilpasninger som er gjort i omgivelsene	Kan reflektere over hvilke visuelle tilpasninger som bør gjøres i omgivelsene

Mobilitetsteknikker

Teknikker som hjelper eleven til økt selvstendighet, trygghet og sikkerhet.

Mobilitetsteknikker

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
Utforsker beskyttelsesteknikker	Bruker beskyttelsesteknikker i naturlige situasjoner	Vurderer hvilke beskyttelsesteknikker som er hensiktsmessige å bruke i ulike situasjoner
Utforsker ledsagerteknikker	Bruker ledsagerteknikker i naturlige situasjoner	Kan instruere andre i ledsagerteknikker i ulike situasjoner
Utforsker orienteringsteknikker	Bruker orienteringsteknikker i naturlige situasjoner	Vurderer hvilke orienteringsteknikker som er hensiktsmessige i ulike situasjoner
Utforsker stokkteknikker	Bruker stokkteknikker i naturlige situasjoner	Vurderer hvilke stokkteknikker som er hensiktsmessige i ulike situasjoner

Mobilitetsruter

Ferdigheter og forståelse som fremmer elevens mulighet til å ta seg frem selvstendig ved hjelp av holdepunkter og hjelpemidler.

Mobilitetsruter

Nivå 1	Nivå 2	Nivå 3
		Gjennomfører ruter og

Reflekterer over hvilke ruter det er viktig å lære	Planlegger nye ruter	velger mellom alternative ruter som fører til samme mål
Utforsker prinsipper for bruk av taktile, auditive og/eller visuelle kjennemerker og ledelinjer i en rute	Reflekterer over hva som kan brukes som kjennemerker og ledelinjer i en rute	Bruker selvvalgte kjennemerker og ledelinjer i en rute
Går enkle ruter i omgivelser der eleven ferdes daglig	Går ruter i nærmiljøet som er viktige for å kunne delta i aktiviteter	Går ruter i sterkt trafikkert nærmiljø, mellom skole, hjem og fritidsaktiviteter
Beskriver en enkel og kjent rute med kjennemerker, ledelinjer og retningsendringer	Utforsker en kjent rute i nærmiljøet med kjennemerker, ledelinjer og retningsendringer	Bruker en kjent rute i nærmiljøet med kjennemerker, ledelinjer og retningsendringer
Utforsker ulike offentlige transportmidler	Kan bruke offentlige transportmidler	Planlegger selvstendig hvilken offentlig transportløsning som er mest hensiktsmessig
Reflekterer over eget behov for hjelp, og ber om nødvendig hjelp i konkrete situasjoner	Formidler eget behov for tilrettelegging i ulike situasjoner	Bruker servicetjenester ved hjelp av telefon og Internett for å bestille billetter og ledsagertjenester

Utforsker ulike visuelle, taktile og/eller auditive holdepunkter i orientering og forflytning	Forstår ulike visuelle, taktile og/eller auditive holdepunkter i orientering og forflytning	Bruker aktivt/foregriper ulike visuelle, taktile og/eller auditive holdepunkter i orientering og forflytning
Utforsker ulike visuelle tilpasninger gjort i en rute	Bruker de ulike visuelle tilpasningene som er gjort i en rute	Kan reflektere over gode visuelle tilpasninger som kan gjøres i egne ruter

Vurdere elevens ferdigheter

For å vurdere elevens ferdigheter i de kompenserende ferdighetene må dere bruke målene fra planen. I prinsippet vil all vurdering av opplæring i kompenserende ferdigheter være en form for underveisvurdering.

Eleven skal ikke ha standpunktvurdering eller vurdering med karakter i disse ferdighetene.

Evaluere planen

Dere bør evaluere planen for opplæringen kontinuerlig, slik at den er i tråd med elevens behov og utvikling. Evalueringen bør skje i samråd med eleven og foresatte, og legge grunnlag for ny plan.

Lær mer

Statped har nyttig informasjon og læringsressurser for elever med synsnedsettelse.

Les mer om

Synsnedsetjing

Tilpasse opplæringa for elevar med synsnedsetjing

Leggje til rette prøver og eksamenar for elevar med synsnedsetjing